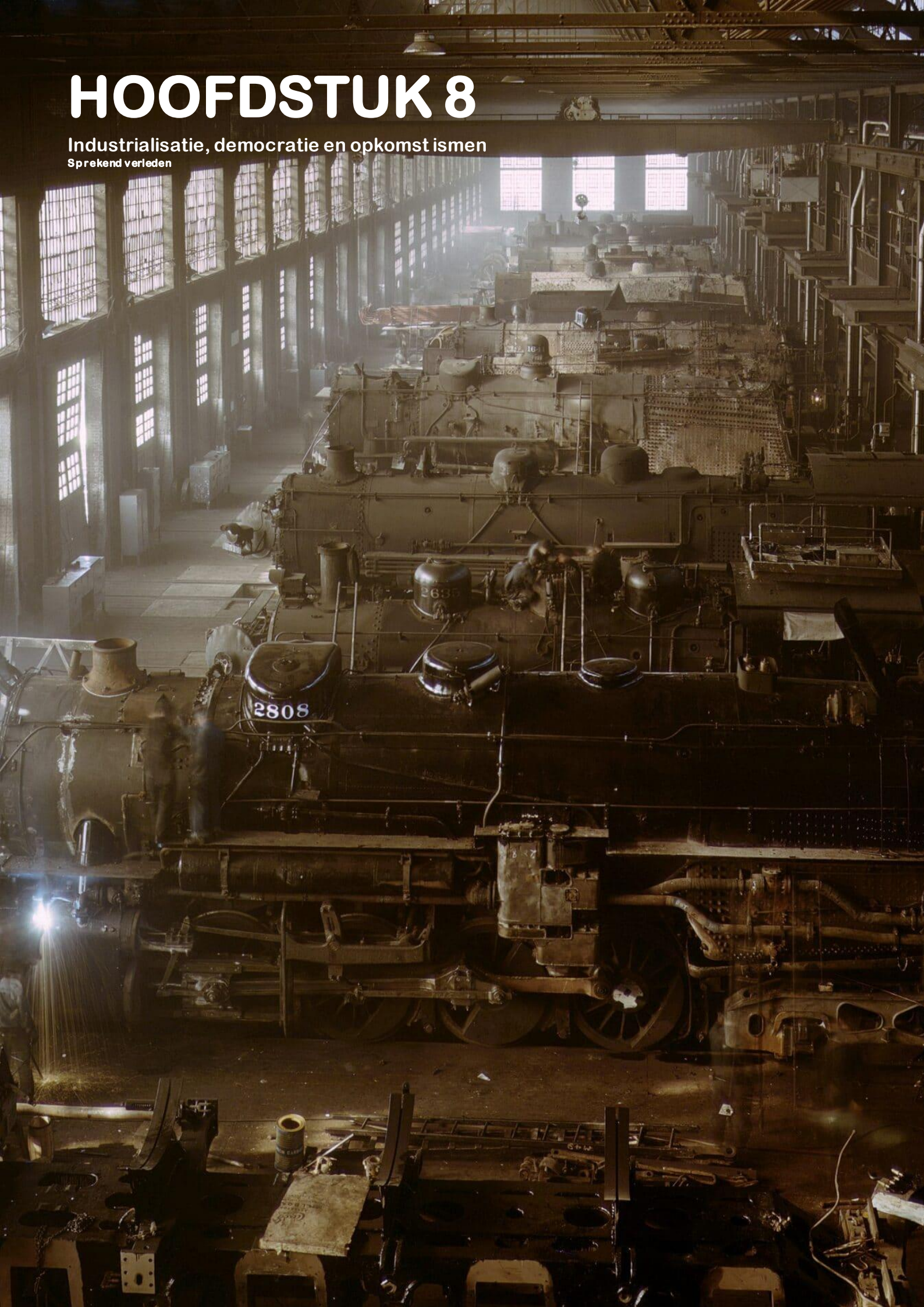

HOOFDSTUK 8

Industrialisatie, democratie en opkomst ismen
Sprekend verleden

{8.1} Het ontstaan van de industriële samenleving

De grote veranderingen die gepaard gingen met het overgaan van landbouwgemeenschap naar een gemeenschap die vooral werkt in industrie, wordt de **industriële revolutie** genoemd. De benaming geeft de indruk dat deze verandering snel en radicaal was, terwijl het in de praktijk ging om een lange periode van kleine veranderingen die uiteindelijk leiden tot de industrialisatie van Europese landen en het opkomen van grotere steden. Heel theoretisch is de industriële revolutie nog steeds aan de gang, in niet-westerse landen, met name de derdewereldlanden is deze revolutie nog volop aan de gang, daarnaast waren er niet alleen veranderingen op het gebied van industrie maar ook op het gebied van landbouw en de dienstensector (ambachten, geneeskunde, bouwkunde enz.).

Door de industrialisatie ontstond er een industriële samenleving, hierbij worden de meeste goederen in fabrieken gebouwd en woont het grootste gedeelte van de bevolking in steden. De verandering van agrarische samenleving naar industriële samenleving wordt industrialisatie genoemd. De industriële revolutie begon in Groot-Brittannië. Al halverwege de 18^e eeuw kwamen daar de eerste fabrieken op, niet veel later volgde het Europese vaste land. De koloniën waren de belangrijkste leverancier van grondstoffen tijdens de industriële revolutie.

{8.2} Veranderingen in gebruik van arbeid

Door grote verbeteringen op het gebied van machinerie, werden steeds meer ambachtelijke beroepen vervangen door machines die werden bestuurd door mensen die dag in dag uit dezelfde handeling herhaalden. Door de hierdoor ontstaande massa productie werden producten goedkoper en hierdoor betaalbaarder voor een veel grotere groep mensen en konden onderdelen gemakkelijker en vooral sneller vervangen worden als het kapot was.

{8.3} Verandering in het gebruik van de natuur

De natuur leverde nieuwe soorten energie: We gingen van verbranden van olie en gassen naar het opwekken van stoom en hiermee het opwekken van elektriciteit, waarvoor de verbranding van hout en steenkool als belangrijkste gezien werden.

Elektriciteit nieuwe bron van energie: Door de verbetering van de dynamo kon doormiddel van elektrische stroom lampen worden aangehouden, deze lampen verdrongen in zeer korte tijd de toenmalige olielampen. Anton Phillips was degene die gloeilampen op massale schaal ging produceren in Nederland.

Nieuwe 'grondstoffen' uit aardolie en steenkool: rond 1900 werd ontdekt dat je naast de olie op te stoken dit ook kon gebruiken als brandstof voor motoren, maar ook kon worden gebruikt om asfalt te maken, kunstrubber, wasmiddelen en kunststofvezels behoorden tot de nieuwe ontdekte grondstoffen, allemaal door de herontdekking van aardolie.

{8.4} Verandering in het gebruik van techniek

Communicatie

Vroeger ging communicatie langzaam, wat niet mond toe mond kon worden gezegd werd via brieven bezorgd. Vanaf de 19^e eeuw ging de communicatie een stuk sneller, dit door de uitvinding van de telegraaf (1837), de telefoon (1876) en de draadloze telegrafie (1896).

Nieuwe mogelijkheden tot amusement

De fransman Charles Cros (1877) was de eerste die beeld vast wist te leggen op een plaat. Sinds de ontwikkeling van de draadloze telegrafie (1896), was het een kleine stap naar de introductie van de radio. Maar pas na de tweede wereldoorlog werd de radio wereldwijd grootschalig verkocht.

De eerste films, bestonden uit alleen zwart wit beeld, zonder geluid. De stomme films, zij waren een enorme hit in de roaring twenties. En ontstonden aan het begin van de 20^e eeuw. De stomme film werd niet alleen gebruikt voor ontspanning, maar ook om nieuws uit te zenden of mensen over te halen voor een bepaald standpunt. Ook voor propaganda was het een uitstekend middel.

Door de nieuwe innovaties op het gebied van chipontwikkeling, ontstond in 1980 de eerste persoonlijke computer. De computer en het latere internet namen de communicatiemogelijkheden compleet over en openden een totaal nieuwe wereld.

Nieuwe vervoersmiddelen

Voor de industriële revolutie, ging het meeste vervoer via paard, boot of benenwagen. Het vervoer werd sneller door de introductie, van stoomschepen, automobielen, spoorwegen en vliegtuigen. Door de introductie van de locomotief, werden door geheel Amerika en in West-Europa dichte spoornetten aangelegd. Ook werden de stoommachines verbeterd, de eerste stoomboten, hadden een combinatie van zeilen en motor, dit omdat de stoommachines zoveel

kolen verbruikten dat ze niet de gehele reis aan konden staan. Uiteindelijk werden de stoomboten compleet van staal en waren de stoomturbines zo verbeterd dat ze minder kolen nodig hadden om te blijven functioneren.

De stoomboten maakten het vervoer van meer materiaal mogelijk en maakten meer contact tussen de continenten mogelijk, dit door de relatief snelle manier van transport.

Eind 19^e eeuw werd de automobiel geïntroduceerd, in de 20ste eeuw werd de auto het vervoersmiddel voor op land en werd het op massale schaal geproduceerd. De Amerikaanse broers Wright wisten in 1903 voor het eerst 12 seconden te vliegen in hun gemaakte vliegtuig, gedurende de eerste wereldoorlog werden vliegtuigen vooral gebruikt voor verkenningssluchten, pas in de tweede wereldoorlog begonnen ze een grotere rol te spelen.

{8.5} Verandering in het kapitalisme: van handelskapitalisme naar industrieelkapitalisme

Vanaf de 19^e eeuw maakten het handelskapitalisme plaats voor industrieelkapitalisme,

Kenmerk 1) Fabrieken en mijnen worden de belangrijkste bedrijven

Sinds de uitvinding van grote stoommachines neemt in de 18^e eeuw de huisnijverheid af, en komen de arbeiders naar grote fabrieken dicht bij de stad. Door de opkomst van fabrieken steeg ook de vraag naar mijnen, voor de levering van alle grondstoffen.

Kenmerk 2) De productie komt in handen van fabrikanten en grootindustriëlen

Fabrikanten worden de belangrijkste werkgevers, deze fabrikanten waren vaak ook de baas van de fabriek. Vanaf de 1870 komen ook ondernemers aan het hoofd te staan van fabrieken, dit onder naamloze vennootschappen. De ondernemers die aan het hoofd staan van meerdere fabrieken worden ook wel groot-industriëlen genoemd, zoals Anton Phillips.

Kenmerk 3) Vanaf 1870 worden de meeste grote ondernemingen nv's

Tot – ongeveer – 1870 waren de meeste grote bedrijven eigendom van één persoon, die profiteerde alleen van de winst, maar droeg hij ook alle risico's en eventuele kosten. Vanaf de industriële revolutie kwamen daarom naamloze vennootschappen op, in dit systeem waren meer mensen verantwoordelijk voor een fabriek of bedrijf, doormiddel van dat de bestuurders allemaal aandelen hadden in het bedrijf. Vennootschappen ontstonden als een fabriek wilde uitbreiden of snel meer geld nodig had, voor bijvoorbeeld aankoop van nieuwe machines. De groot-industriëlen bleven machtig binnen de naamloze vennootschappen, maar waren meestal maar gedeeltelijk eigenaar.

Toen de industriële sector veel winst ging maken, kwam de overheid gedeeltelijk en langzaam terug van zijn eerdere terughoudendheid op het gebied van belasting, en kwam de vraag op, vanuit de bevolking, dat ook deze industrie de lasten van de gemeenschap op zich nemen.

{8.6} Veranderingen in gelaagdheid van de bevolking

Vanaf de 1800 veranderde er veel op de maatschappelijke ladder, de groep rijken, toen bestaande uit zakenmensen en mensen van adel, werd uitgebreid met de groep fabricanten en groot-industriëlen. Ook de middengroep maakte een grote groei door, toen bestaande uit grote boeren, kleine ambachten en handelaars, met hogere functies binnen fabriek, zoals toezichhouders of mensen die administratieve taken verrichtten. Eerst waren de armen de grootste groep van een gemeenschap, maar al snel (in nog geen 100 jaar) waren zij veruit de grootste groep.

Mensen uit de dienstensector maken geen producten maar leveren services, zoals dokter, apotheker, advocaten, leraren, militairen. In de steden nam het aantal van dit soort toe. Door de industriële revolutie was het voor een persoon gemakkelijk om te stijgen in lagen. Dit kwam door de vergrote mobiliteit van de maatschappij, het ging om meer om wat je kan dan om je afkomst.

{8.7} Bevolking groeit snel, vooral in de steden

Sinds de tweede helft van de 18^e eeuw, was er voor het eerst in een zeer lange tijd, voldoende en vooral veel gevarieerd eten. Vanaf 1880 stierven er hierdoor vrij weinig mensen aan hongernood, deze verandering was zo groot, dat we over een agrarische revolutie spreken. Daarnaast nam de bevolking ook toe omdat de zorgkwaliteit beter werd, er kwamen medicijnen tegen de meest voorkomende ziekten, waardoor de overlevingskansen een stuk groter werden. Daarbij kwam dat de mens meer ging zorgen voor goede hygiëne en het belang daarvan.

Het fabrieksleven was zwaar, niet alleen het werk maar ook de thuissituatie was schrijnend, twaalf grote gezinnen in één huis was geen uitzondering. Ze zaten continue onder de rook van fabriek, verder waren de omstandigheden ronduit slecht, geen afvoer, overal afval geen riolering en er was veel criminaliteit in de arbeiderswijken.

Vanaf de tweede helft van de 19e eeuw veranderde dit, er kwamen betere huizen, waterleidingen en riolering werd aangelegd. Er kwam straatverlichting en de algemene hygiëne werd verbeterd.

{8.8} 'Sociale kwestie' leidt tot sociale wetgeving

Samen met de industrialisatie ging ook grote armoede gepaard, de meeste mensen vonden dat de particuliere bedrijven en de liefdadigheid van de kerk meer dan genoeg was om te doen voor de mensen. Dit kwam op kritiek te staan van de socialisten en enkele liberalen, zij vonden dat er meer gedaan moest worden, de **sociale kwestie** was ontstaan. De sociale kwestie gaat over de vraagstelling: 'hoe om te gaan met, en hoe een einde maken aan, de groeiende armoede van de bevolking?'

De liberalen waren eerst voor een gesloten overheid met zo min mogelijk invloed op de burgers. De radicale liberalen veranderden in de 19^e eeuw van gedachten, zij waren van mening dat de werkomstandigheden zo slecht waren dat de overheid moest optreden om de bestaande situatie te verbeteren. Aan het eind van de 19^e eeuw zagen ook de confessionele (protestantse en katholieke) vakverenigingen en politieke partijen in dat alleen hun liefdadigheid niet voldoende was om de situatie op te lossen, daarom steunden zij ook een gematigd overheidsingrijpen.

Ook kwamen rond deze tijd de socialistische vakgroepen op, zij vonden dat ze het heft in eigen handen moesten nemen als het ging om de verbetering van de werkomstandigheden. Eerst werden zij verboden door de overheid, maar als snel werd dit verbod opgeheven, en mochten de arbeiders ook staken en actie voeren om een betere werkomstandigheden te fixeren. Aan het begin van de 20ste eeuw en het eind van de 19^e eeuw werden verschillende wetten aangenomen die kinderarbeid tegen gingen. En vanaf 1900 kwamen ver verbeteringen voor de individu, ofwel betere scholing, betere zorg, uitkeringen, betaalde vakanties en andere sociale wetgevingen.

{8.9} Het modern imperialisme

Vanaf de 19^e eeuw ontstond er een geïndustrialiseerde wereld, waarin de Europeanen zich zagen als voorbeelden voor de wereld. In dit tijdperk veroverden de Europese landen grote koloniale rijken. Vooral Engeland, Frankrijk en Nederland hadden de belangrijkste koloniën.

Na de opening van het Suezkanaal in 1869 konden de bovengenoemde Europese mogendheden gemakkelijk contact houden met hun koloniën. Het **modern imperialisme** brak aan.

Het **modern imperialisme** is de tijd van versnelde uitbreiding van de westerse macht, van de Europese mogendheden, in gebieden die nog niet door andere Europese landen werd bestuurd. De veroverde gebieden werden onder direct gezag gesteld van de Europese landen. Hier waren 3 motieven voor:

Economisch: om de westerse industrie open te houden waren er veel grondstoffen nodig, die schaars waren op het Europese vaste land, waren in overvloed in hun koloniën. Daarnaast konden de producten hier ook worden verkocht, want er werd in Europa te veel geproduceerd, er was dus meer aanbod van vraag.

Politiek: de westerse landen waren van mening dat hoe meer koloniën ze hadden hoe meer macht ze hadden, dit droeg ook bij aan het nationalisme. Een groot koloniaal rijk zou bijdragen aan het nationalistisch gevoel.

'De beschavingsopdracht' was ook van invloed, de westerse wereld wilde hun visie van hoe een goed leven eruitzag ook verwerkelijken in hun koloniën, dus betere zorg, beter onderwijs en een beter systeem van besturing. De Engelse noemden dit de *the white man's burden*. Daarnaast sloot dit ook aan op de superioriteitsgedachte van Europese landen, namelijk dat de inheemse volken niet minder waren, maar nog ontwikkeld waren en dus primitief.

{8.10} Democratisering in fasen

Democratie bestaat al een klein 2500 jaar, toch vinden veel mensen een democratie niet perfect. Het is afkomstig uit het Grieks en betekent: 'macht aan het volk.' Hierbij besturen in feiten de burgers het land. Essentiële kenmerken van een parlementaire democratie zijn:

- De machthebbers **ontlenen** hun macht aan het volk. (Volkssoevereiniteit)
- De macht van de machthebbers wordt **beperkt** doormiddel van wetten en regels. Zij worden gecontroleerd door rechters.
- **Iedere** volwassen (18 of 21+) mag meestemmen, meebeslissen en verkozen worden.

De belangrijke kenmerken van een parlementaire democratie zijn:

- **Vrijheid** van meningsuiting (over geloof, over wat je weet, wat je denkt en wat je voelt); hierbij is een vrije pers essentieel. De pers informeert de overheid over de mening van het volk en de overheid wordt gecontroleerd door de pers.
- **Gelijkheid** van iedereen; iedereen is gelijk. Ongeacht geslacht, uiterlijk, geslacht, mening of achtergrond.

- Recht op **bescherming**, privéleven en bezit; de overheid mag niemand gevangenzetten zonder een geldige reden en strafzaak. De overheid mag zich niet bemoeien met iemands persoonlijke leven én mag niet, zonder rechterlijke toestemming, voorwerpen onteigenen van zijn of haar eigenaar.
- **Iedereen** heeft het recht om een politieke partij op te richten.
- Iedereen heeft recht om een menselijk bestaan, ofwel iedereen zijn of haar mensen rechten moeten worden gerespecteerd. Ondanks dat zijn er grote verschillen tussen de mensen in democratieën, de overheid moet hierdoor ingrijpen door via flexibele belastingsystemen de armen te ondersteunen en de rijken te belasten. Hiermee houd je het geheel samen. Daarnaast moet de overheid zorgen voor genoeg werk en voor een gezonde en veilige omgeving.

Vertrouwen in de overheid is essentieel voor het voortbestaan van een democratie. De gehele maatschappij, ook de tegenstanders, moet de overheid mee weten te krijgen om te kunnen spreken voor de gehele gemeenschap. Om dit voor elkaar te krijgen sluit de overheid ook continue compromissen.

Er zijn **drie** manieren waarin een democratie kan zijn ingericht:

- 1) Directe en indirecte democratie, op basis van representatie. Hier stemmen burgers dus op andere burgers die zich in de politiek zijn groep kiezers vertegenwoordigt. Bij directe democratie stemmen alle burgers tegelijkertijd, hierbij beslissen ze zelf wat er gebeurt, denk hierbij aan referendums.
- 2) In een gemeente democratie, is er sprake van beide bovenstaande genoemde soorten. Ofwel het land wordt bestuurd door de vertegenwoordigers, maar de burgers zelf kunnen ingrijpen doormiddel van een referendum.
- 3) Evenredige vertegenwoordiging. Hierbij wordt er gestemd op een partij, het aantal stemmen dat die partij heeft gehaald wordt doormiddel van een kiesdeler opgedeeld in een aantal zetels. De kiesdeler is het aantal stemmen dat nodig is voor één zetel in het parlement. Bij het districtenstelsel wordt het land in staten opgedeeld, de hoeveelheid staten komt overeen met de hoeveelheid zetels in het parlement. Hierbij krijgt degene met de meeste stemmen de stoel van die staat in het parlement. Denk hierbij aan Amerika.

In de loop van de 19e eeuw werd het censuskiesrecht ingevoerd, dit was het recht dat mannen mochten stemmen over politieke zaken, alleen de mannen met bezit of een redelijk inkomen. Niet de normale arbeiders of vluchtelingen. Het censuskiesrecht werd in 1848 ingevoerd in Nederland en pas eind 19^e eeuw uitgebreid. Het mannenkiesrecht kwam pas na de eerste wereldoorlog.

{8.11} 1848: Botsende ismen, revoluties in Europa

In 1848, ook het jaar van het censuskiesrecht in Nederland, braken er in veel Europese landen revoluties uit. Beginnend in Frankrijk verspreide het langzaam over Europa. Ondanks dat de revoluties onderling geen link hebben, zijn de meeste wel geïnspireerd op de revolutie in Frankrijk. Concluderend kunnen we zeggen dat de socialisten tijdens deze revoluties vrij weinig bereikt hebben. De liberalen daarentegen hadden in het begin succes, maar liepen uiteindelijk ook tegen een muur op. Voorbeelden van deze successen zijn de afschaffing van de absolute macht in Denemarken het verminderen van de macht van koning Willem II (Nederland). Maar na 1848 kwamen de meeste Europese landen weer in handen van de Conservatieven. Het nationalisme kwam ook op, maar dat had vrijwel geen succes. Veel staten wilden geen land afstaan aan kleine groeperingen die hun eigen land wilden. In de 19^e eeuw kwamen de socialisten en de liberalen met hun successen, het nationalisme had zijn glansmomentje in de 20ste eeuw.